

Dvořák, D., Janík, T., Průcha, J., Rabušicová, M., Spilková, V., Starý, K., ... Greger, D. (2015). *Srovnávací pedagogika: proměny a výzvy*.

Praha: Univerzita Karlova v Praze.

Publikace je souborem zdánlivě rozbíhavých témat spadajících do hájemství srovnávací pedagogiky (SP). Jejich svorník je jmenován v druhé části titulu knihy – proměny a výzvy oboru jsou zvažovány ve všech příspěvcích v různých korelacích.

Knihy je strukturována do dvou částí; každá z nich je dále rozvržena do několika dílčích kapitol. První část nazvaná *Srovnávací pedagogika: Proměny a výzvy* je pojata jako „kritická reflexe oboru v kontextu globálního vývoje i našeho domácího usilování“ (s. 7). Její součástí jsou tři příspěvky.

V první studii představuje Eliška Walterová zásadní proměny SP od jejich počátků a výzvy, které ony proměny přinášejí v českých souvislostech. Autorka konstatuje evidentní, ač oproti světovým trendům nevyvážený vývoj české SP. Skutečností, že obor u nás postrádá institucionální legitimizaci, téměř chybí zásadní publikace mezinárodního významu o vzdělávání a změny v oblasti vzdělávání vznikají nikoli na podkladě systematických mezinárodních výzkumů, ale především politicky účelově, dokládá, že SP je v ČR spíše marginalizována. Studie poskytuje stručný pohled na konstituování SP v historické perspektivě, rozlišuje základní vývojové linie a identifikuje hlavní trendy v jejich rámci, čímž autorka tvoří předpolí pro další výklad, v němž objasňuje globalizované pojetí oboru. Zásadním myšlenkovým vkladem textu je poukaz na formování globální společnosti SP, počínající se ve druhé půli 20. století. Walterová předkládá souhrn institucionálního zázemí SP – vývoj kurzů na univerzitách, formování důležitých společností a publikování výstupů, díky nimž nabýval obor zřetelnějších kontur. V kontextu se stavem, v němž se v současné době ocitá SP v České republice, vyznívá autorčina analýza spíše nepříznivě, což není ponecháno bez odezvy a v závěru je jmenováno několik kroků, které mohou vést k podpoře rozvoje oboru.

Jan Průcha ve své kapitole navazuje na kritický pohled E. Walterové na status české SP a zamýšlí přinést nové poznatky v dané oblasti a vyzdvihnout tak pozitivní stránky SP u nás. Příspěvek je syntetizujícím pohledem na stav bádání v letech 1992–2012. Přínosem je bezesporu fakt, že autor jde nad pouhý popis zjištěných poznatků a podařilo se mu (na základě zvolené metodologie přehledové studie) důkladně utřídit studovaný materiál a analyzovat použité

metodologické přístupy, koncepty a také kriticky zhodnotit kvalitu uvedených výzkumů. Tento postup umožnil specifikovat silné stránky i problematická místa SP v českém kontextu.

Kapitola Davida Gregera se slibným titulem *Metodologie srovnávací pedagogiky ve světě, u nás a v kontextu této publikace* se zavazuje obeznámit čtenáře s přístupy SP, představit zásadní metodologické otázky a ukázat stěžejní práce z oboru (s. 60). Zásadními metodologickými otázkami autor patrně míní diskuzi autorit oboru o tom, zda lze za srovnávací pokládat takovou studii, jež zkoumá jednu zemi, nebo musí nevyhnutelně zahrnovat nejméně dvě entity. Tyto úvahy jsou, jak ostatně dokumentují také uvedené citace, zcela na místě, ačkoli lačnému čtenáři není z výkladu zřejmé (a vzhledem k charakteru empirických studií zařazených v druhé části knihy by se tuto část ozřejmit slušelo), jaké stanovisko k onomu dilematu zaujímá autor (či autoři podílející se na recenzované publikaci). Text graduje ke kritice slabých míst srovnávacích výzkumů, jejichž kvalita je vnímána jako nízká a uplatňované „metodologické standardy“ jsou dle autora postaveny „na chatrných základech“ (s. 62). Závěr kapitoly je krátkým exkurzem, v němž jsme uvedeni do metodologie příspěvků zařazených v následující části recenzované publikace.

Druhou část knihy nazvanou *Komparativní studie* otevírá kapitola Milady Rabušicové zaměřená na preprimární vzdělávání. Autorka vychází z opodstatněné úvahy, že informace z rozsáhlých mezinárodních studií předškolní výchovy a péče (jejich výčet viz s. 67–68) nejsou dostatečně vytěženy, neboť je obtížné se v nich zorientovat. Využila proto těchto dat k sekundární analýze s cílem nově je utřídit a utvořit pomyslnou mozaiku českého preprimárního vzdělávání mezi dalšími evropskými zeměmi. Červenou nití prezentované komparace je diskuze o kvalitě předškolní výchovy a péče. Termín *kvalita* autorka pojímá na základě hlediska mezinárodní studie *Starting Strong III* (OECD, 2011), z níž převzala pět oblastí, které jsou zde vytyčeny jako cesty k dosahování kvality. V každé z oblastí představuje a podrobně komentuje podobnosti, rozdíly a shody s českým kontextem a třídí je do okruhů. Výsledkem je srozumitelný košatý text, jemuž dodávají přehlednost příložené tabulky. Vyústěním autorčiných analýz jsou implikace pro pedagogickou praxi (jež nezbytně cílí ke zkvalitnění předškolní výchovy a péče), které uvádí v závěru.

Jana Straková přináší pohled na mezinárodní výzkumy vědomostí a dovedností organizací IEA a OECD v historické perspektivě. Autorka se v úvodu příspěvku zavazuje věnovat pozornost třem aspektům srovnávacích

studií – obsahu, metodologii a využití výsledků. Můžeme říci, že sleduje odpovědi na otázky co, jak a proč či s jakým účelem je srovnáváno. Lze tedy dovodit, že účelem příspěvku je pozorovat metodologický, ale patrně také obsahový posun, který prodělávají rozsáhlé mezinárodně srovnávací výzkumy, a koneckonců také dosah a vliv oněch měření. Ačkoliv Straková rozčlenila text na mnoho logicky sestavených podkapitol, lze ho z hlediska obsahu vnímat jako koncipovaný do dvou hutných částí, z nichž se první věnuje popisu činnosti organizace IEA a druhá líčí aktivity OECD. Velmi přínosně hodnotím fakt, že příspěvek není pouhou historickou analýzou působení obou organizací a jejich projektů, ale autorka jednotlivá šetření srovnává a uvádí ve vzájemném vztahu, a to právě z těch hledisek, která si v úvodu předsevzala. Na základě syntézy všech poznatků autorka v závěru zmiňuje dopady mezinárodních výzkumů na vzdělávací politiku a nevyhnutelně také některá úskalí způsobená jejich vlivem. Neomezuje je však na pouhý výčet, ale popisuje následně některé iniciativy, jež hledají cesty a způsoby k odstranění těchto úskalí.

Příspěvek Dominika Dvořáka je o kurikulu – a je vlastně i tak trochu kritickým postesknutím po chybějící kompaktní komparativní publikaci řešící kurikulární problematiku od dob komplexní a přelomové¹ publikace E. Walterové (1994), již pro její ojedinělost nazývá „šafránovou knihou“. Studie je krokem směrem k ujasnění zásadních proměn kurikulárního diskurzu poslední doby. Objasňuje tři momenty významné pro vývoj kurikulární teorie od vydání „šafránové knihy“, ba i souvislosti oněch významností v soudobém kurikulárním diskurzu. Nejprve se zabývá nárůstem zájmu o kurikulární procesy a jejich aktéry. V této souvislosti je vysvětlen pokles pozornosti věnované obsahu vzdělávání. Do třetice je objasněn posun od projektování vstupů ke standardizování výstupů. Dvořák ukazuje zásadní rozpory kurikulárního reformování (učitelova autonomie vs. nízká míra fidelity, domácí tradice vs. tlak globální kultury vzdělávání, nápodoba vs. tvořivost), interpretuje úskalí reformy založené na pojmu na jedné straně komplexním a rámcovém, na druhé straně obtížně definovatelném a mnohoznačném (Walterová, 2006, s. 12) – pojmu, který autor sám nazývá v závěrečné kapitole nebezpečným. Titulem *Proměny kurikulárního diskurzu: o aktérech, standardech a ledních medvědech* důvtipně naznačuje nikoli nezbytně pouze Kratochvílovu (2010) paralelu o zprostředkovaném obraze skutečnosti, ale současně ironizuje své

¹ Skutečnost, že publikace přinesla termín kurikulum do českého pedagogického kontextu, není jediným momentem této přelomovosti.

vlastní pojednání a vyjadřuje jistou rezignaci, jako by chtěl sdělit, že podobnými otázkami a problémy se budou zabývat nové a nové generace – s novými snahami, novými problémy a snad i úspěchy.

Jednou z oblastí zájmu SP jsou mezinárodně srovnávací výzkumy, kterými se zabývá kapitola Tomáše Janíka. Příspěvek vyzdvihuje nezměrný potenciál srovnávacích výzkumů pro didaktiku a pro „reflexi ve vlastní zemi“ (s. 132). Na jiných místech (Janík, 2013) autor s odkazem na další texty (Stigler & Hiebert, 1999, s. 137) uvádí, že „realizovat změnu ve smyslu zvýšení kvality výuky znamená rozvíjet kulturu vyučování a učení přímo ve školních třídách.“ Právě k této výpovědi lze vztáhnout autorův zájem o mezinárodní výzkumy v recenzovaném příspěvku. Z obsahového hlediska je text v zásadě možné rozdělit do tří částí. První z nich charakterizuje výzkumy relevantní pro autorův text – tedy videostudie vyučování a učení ve školních třídách. Celý popis je nezbytnou platformou pro další výklad, je logicky utříděn do podkapitol – doposud není ničím jiným než nekomentovaným a nestranným výčtem. Za nosný moment textu z hlediska významu lze považovat jeho další část, kde se rozebírá využitelnost výzkumů pro didaktiku, možnosti, jak ony výzkumy náležitě vytěžit pro edukační praxi. Třetí část příspěvku je kritickým ohlédnutím za uvedeným a také souhrnem doporučení pro koncepci a realizaci mezinárodních výzkumů, mají-li být prospěšně využitelné.

Karel Starý ve svém příspěvku uvažuje o kvalitě práce učitele jako o jednom z nejpodstatnějších rysů kvality vzdělávání. Objektivní hodnocení práce učitelů (a neodmyslitelně také jejich profesní rozvoj), jak autor konstatuje, umožňují učitelské profesní standardy. Starý se nejprve důsledně vypořádává se zásadními pojmy a vytváří solidní terminologickou oporu pro další výklad. Z hlediska argumentačního je čtenáři na tomto místě předložena strukturně náročnější textová množina, za což může složitost a obsáhlost sledovaných konceptů i různé konotace důležitých termínů. Autor si je dobře vědom komplikovanosti pojetí kvality a také faktu, že „kvalita [...] se odvíjí od kulturně hluboce zakotvených hodnot. Ty se mohou v různých zemích výrazně lišit“ (s. 139). Můžeme dovodit, že právě proto si ke komparaci vybral anglicky mluvící země, neboť anglosaská tradice se vyznačuje vcelku jednotným pojetím učitelských profesních standardů. Při srovnávání standardů se autor zaměřil především na jejich obsahovou stránku, ve stručnosti se však věnuje také procesům tvorby standardu. Uvedené komparace jsou bohatě ilustrovány v tabulkách a příloze. Autorovo stanovisko k problematice je nejvíce patrné

v závěru textu, kdy obhazuje smysl standardů a ukazuje, proč také v České republice diskuze o vytvoření učitelských standardů nabývá (ačkoliv zatím bezúspěšně) na intenzitě.

Přístupy ke kvalitě učitele se zabývá text Vladimíry Spilkové. Hierarchizací teoretických pojetí kvality (v závislosti na panujícím paradigmatu různých údobí) autorka dospívá k identifikaci vlivných konceptů současnosti. Ukazuje souvztažnost snah o postihnutí prvků kvality učitele a tvorby profesních standardů ve světě a také tápání, kterým je obdobné úsilí provázeno v České republice. Jak autorka vysvětluje, v českých podmínkách se příprava standardů prozatím vyvíjí metodou pokusů a zavrhování nevhodných alternativ; druhdy zůstává v rovině předvolebních politických deklamací. Studie odkrývá evropské i zámořské trendy oblasti a předkládá je jako podněty pro současnou diskuzi o této problematice v České republice. Závěrečné autorčiny úvahy vyzdvihují přínos SP pro rozvoj vzdělávání u nás, avšak na druhé straně kritizují fakt, že mnohé analýzy zůstávají v rovině nevyužitých výzev.

Tuto reflexi vnímám jako tečku za celou knihou. Vrátime se nyní zpět k úvodnímu slovu editora Davida Gregera, který hájí existenci knihy, jež českému čtenáři poslouží k potřebnému pozastavení, reflexi a zamyšlení (s. 7), domnívám se, že nikoliv nezbytně v tomto pořadí. Po přečtení publikace je jasné, že editorova obhajoba není třeba, neboť proměny oboru jsou kontinuální a výzvy nevyčerpatelné.

*Martina Habrdlová
Masarykova univerzita,
Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky*

Literatura

- Hiebert, J., & Stigler, J. W. (1999). *The teaching gap*. New York: Free Press.
- Janík, T. (2013). Od reformy kurikula k produktivní kultuře vyučování a učení. *Pedagogická orientace*, 23(5), 634–663.
- Kratochvíl, Z. (2010). Úpadek má i světlé stránky: Rozhovor s filozofem Zdeňkem Kratochvílem. *Nový Prostor*, 2010(361), 18–21.
- OECD. (2011). *Starting strong III: A quality toolbox for early childhood education and care*. Paris: OECD Publishing.
- Walterová, E. (1994). *Kurikulum: Proměny a trendy v mezinárodní perspektivě*. Brno: CDVU.
- Walterová, E. (2006). Proměny paradigmatu kurikulárního diskursu. In J. Maňák & T. Janík (Eds.), *Problémy kurikula základní školy* (s. 11–22). Brno: MU.